

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Желанової Вікторії В'ячеславівни про дисертацію
Силенко Надії Іванівни «Формування національно-культурної
ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи»,
подану до захисту в спеціалізовану вчену раду в Українському державному
університеті імені Михайла Драгоманова
на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
01 Освіта /Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Ступінь актуальності обраної теми. Національно-культурна ідентичність є однією з визначальних цінностей розвитку будь-якого суспільства і кожної людини, оскільки без цієї важливої підстави не можлива соціалізація особистості та різні форми її життєдіяльності. До того ж проблема національно-культурної ідентичності особистості набула надзвичайної важливості у контексті викликів сьогодення, пов'язаних з повномасштабною війною й необхідністю відстоювання нашою країною територіальної цілісності й незалежності, що максимально загострили роль причетності і відповідальності громадян України за її долю. При цьому саме молодший шкільний вік є сензитивним до формування національно-культурної ідентичності як базової якості особистості. Варто відзначити, що феномен «національно-культурна ідентичність» достатньо широко представлено в науковій літературі як предмет міждисциплінарного дослідження, що вивчається у філософії, психології, педагогіці. Проте проблема формування національно-культурної ідентичності в роботі з молодшими школярами є дослідженою лише аспектно. Отже актуальність дисертації Силенко Н. І. знаходиться в контексті реалізації суспільних, науково-теоретичних й практичних потреб у визначені організаційно-педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно до зведеного плану науково-дослідної роботи в галузі освіти за темою «Психолого-педагогічні основи формування національно-культурної ідентичності дітей та студентської молоді України в

умовах воєнно-політичних, соціально-економічних, інформаційно-технологічних викликів ХХІ століття» (номер державної реєстрації 0120U001013) та тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 30 січня 2020 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань), з них 21 іноземною мовою та додатків. Загальний обсяг роботи становить 293 сторінки, основний зміст дисертації викладено на 176 сторінках.

У вступі обґрунтовано актуальність, доцільність і необхідність розв'язання проблеми дослідження; коректно визначено науковий апарат роботи; презентовано впровадження результатів дисертації.

У першому розділі дослідження «Теоретичні основи формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи» проаналізовано феномен національно-культурної ідентичності у міждисциплінарному вимірі відповідно до феноменології філософії, психології та педагогіки. У цьому фрагменті дисертації презентовано логіку формування національно-культурної ідентичності молодших школярів. Авторка аналізує потенціал казкотворчого доробку В. Сухомлинського у контексті формування національно-культурної ідентичності молодших школярів, наводить приклади реалізації принципів етнізації та історизму в освітньому процесі початкової школи. Дисерантка розкриває принципи партнерської педагогіки, яка базується на спілкуванні, взаємодії та співпраці вчителя, учнів та батьків, наводить приклади змістового наповнення партнерської та традиційної шкільної моделі у контексті формування національно-культурної ідентичності. Авторка також аналізує досвід освітніх закладів Федеративної Республіки Німеччини, Фінляндської Республіки, Нідерландів, США в роботі з батьками.

У другому розділі дисертації «Стан сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи» наведено структуру національно-культурної ідентичності молодших школярів, що містить пізнавальний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти. Базуючись на цій структурі, авторка розробляє критеріальний апарат дослідження, що інтегрує такі критерії та показники, як-от: уявлення про сутність національно-культурної ідентичності (любов до Вітчизни, до людей, до країни; знання та уявлення про національні символи, державні свята; традиції народних і сімейних подій, історичні події, видатні люди країни, їх права та обов'язки); прагнення проявити національно-культурну ідентичність (почуття любові до України, до українського народу; ставлення до традицій та цінностей сім'ї; визнання історії власної родини, гордість за досягнення України; позитивне ставлення до традицій української нації, державної мови); прояв патріотизму в поведінці (прояв любові до України, до людей, участь в народних і сімейних традиціях, національно-патріотичних заходах; дотримання суспільно корисних правил в різних видах діяльності). За окресленими критеріями і показниками характеризуються рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів, а саме: високий, середній, початковий.

Суттєвим аспектом другого розділу дисертації є висвітлення процедури й результатів констатувального експерименту щодо визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи, що засвідчили необхідність цілеспрямованої роботи, спрямованої на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів та доцільність обґрунтування організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності взаємодії батьків та вчителів у процесі формування національно-культурної ідентичності молодших школярів.

Логічним підсумком двох розділів дисертації стала презентація організаційно-методичного забезпечення та організаційно-педагогічних умов ефективної взаємодії сім'ї та школи у процесі формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у третьому розділі дисертації, а

саме: 1) підвищення рівня професійної компетентності вчителів щодо формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи у процесі взаємодії та сім'ї на демократичних засадах; 2) спрямованість виховних зусиль школи і сім'ї на формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи; 3) впровадження інноваційних та традиційних форм взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів.

На етапі контрольного експерименту дисерантка статистично довела ефективність розроблених організаційно-педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності у молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи.

У висновках відповідно до завдань дисертації представлено більш суттєві результати дослідження. Матеріали, подані в додатках, сприяють повноті сприймання основного тексту.

Достовірність та новизна отриманих результатів. Найбільш суттєвими результатами, що характеризують наукову новизну поданої дисертаційної роботи, є такі: *вперше обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї* (підвищення професійної компетентності вчителів щодо формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї на демократичних засадах; спрямованість виховних зусиль школи і сім'ї на формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи; впровадження традиційних та інноваційних форм взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів); визначено критерії сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів («уявлення про національно-культурну ідентичність»; «бажання проявляти національно-культурну ідентичність»; «прояв національно-культурної ідентичності у поведінці») з відповідними показниками та схарактеризовано рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у

процесі взаємодії школи та сім'ї (високий, середній, початковий); уточнено сутність та структуру поняття «національно-культурної ідентичності учнів початкової школи»; зміст поняття «взаємодія сім'ї та школи» щодо формування національно-культурної ідентичності молодших школярів, де суб'єктами виступають вчителі, батьки, учні початкової школи; *подальшого розвитку набули* форми та методи виховної роботи з формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї.

Повнота викладу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної добросердності.

Основні положення та результати дослідження відображені в 11 наукових та науково-методичних працях, із них: 1 публікація у виданні, що індексується у наукометричній базі Web of Science; 4 – у вітчизняних фахових виданнях (категорія «Б»); 2 – у зарубіжних колективних монографіях; 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій; 1 – методичні рекомендації.

исертаційна робота Силенко Н. І. перевірена на унікальність тексту за допомогою автоматизованої системи «Unicheck» (ID перевірки: 1015843235). Фактів порушення академічної добросердності не виявлено.

Апробація результатів дисертаційної роботи здійснювалась на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та на засіданнях кафедри початкової освіти (2019 – 2023 рр.), а також на наукових, науково-практичних заходах різного рівня, зокрема: *міжнародних* – «III Міжнародна онлайн-конференція «Україно моя вишиванка: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (Україна, м. Івано-Франківськ, 19 травня 2022 року); «Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій» (Україна, м. Чернівці, 26-27 травня 2021 року); «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (Україна, м. Запоріжжя 29-30 травня 2020 року); VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти»

(Україна, м. Вінниця 28 березня 2023 року); VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (VI школа технологій інклюзивної освіти) у рамках проектів програми Erasmus + Jean Monnet Module 620252-EPP-1-2020-1-UA- проблеми педагогічної освіти: європейський і національний виміри» (Україна, м. Луцьк, 31.05. – 01.06.2018); «Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи» (м. Умань 6-7 жовт. 2022 р.).

Практичне значення дослідження полягає у впровадженні у освітній процес закладів освіти організаційно-педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії школи та сім'ї; навчально-методичного посібника для вчителів «З Україною в серці»; Семінарів-практикумів для вчителів («Мозаїка національно-культурної ідентичності», «Календар взаємодії сім'ї та школи» та «Відкриваємо Україну разом», «Абетка Українознавства», «Онлайн-взаємодія з батьками», «Творча Україна») та тренінгової програми «Основи формування національно-культурної ідентичності молодших школярів» із відповідним методичним забезпеченням; діагностичного інструментарію для з'ясування рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи.

Основні положення і результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності педагогів закладів освіти з метою організації взаємодії батьків та вчителів; при розробці навчально-методичного посібника, програм і методичних рекомендацій для вчителів початкової школи, як доповнення до навчальних програм з педагогіки та методики виховної роботи для здобувачів закладів вищої освіти педагогічної спрямованості та слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунальний заклад «Голубієвицький ліцей» Компаніївської селищної ради Кіровоградської області (довідка № 01-25/45 від 09.06.2023 р.), середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 35 Святошинського району в місті Києві (довідка № 89 від 25.01.2021 р.), Комунальному закладу «Лозуватської гімназії» Маловисківської міської ради Кіровоградської області (довідка № 53 від 29.05.2023 р.), середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 205 Святошинського району в місті Києві (довідка № 51 від 20.06.2023 р.).

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлено авторські ідеї та розробки, що уможливили розв'язання завдань дослідження. Робота містить теоретичні та практичні положення та висновки, обґрунтовані, розроблені й сформульовані дисиденткою особисто. Подані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані з метою підкріплення ідей здобувачки. Загалом текст дисертації відповідає чинним вимогам щодо його оформлення.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Силенко Н. І., вважаємо за необхідне виокремити деякі дискусійні положення та висловити певні зауваження:

аємо відзначити, що підрозділ 1.1 поданої дисертації має дещо констатувально-описовий характер й потребує посилення його аналітичної складової.

а нашу думку, варто було б поглибити й систематизувати фрагмент дисертації, пов'язаний з висвітленням структури національно-культурної ідентичності молодших школярів.

3. Беручи до уваги специфіку предмету дослідження, бажано було б у дисертації приділити певну увагу висвітленню вікових психолого-педагогічних

особливостей молодших школярів та їх урахуванню в процесі формування національно-культурної ідентичності.

4.Зауважимо, що робота набула б більшої переконливості за умови узагальнення та візуалізації інформації в таблицях, схемах і малюнках.

Отже, висловлені зауваження засвідчують перспективи та відкритість досліджуваної проблеми і не зменшують позитивної оцінки дисертаційної роботи Силенко Н. І.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Силенко Надії Іванівни «Формування національно-культурної ідентичності молодих школярів у процесі взаємодії сім'ї та школи» є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, яка має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає чинним вимогам Наказу МОН України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка Силенко Надія Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освіто^{ЛОГІЇ}
та психолого-педагогічних наук
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Вікторія Желанова

КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	Ідентифікаційний код 02136554
ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПІС	
Желанова В.	засвідчує (підпись)
Желанова В.Б. (підпись)	